

ЩОДО КВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ ЛІСУ

Будяченко О. М.

У науковій статті досліджено правові аспекти кваліфікації незаконної порубки лісу. Проаналізовано доктринальні підходи до питання кваліфікації за сукупністю злочинів незаконної порубки лісу із наступним привласненням вирублених у лісі дерев. З урахуванням зарубіжного досвіду правового регулювання відповідальності за незаконну порубку лісу та правової регламентації інституту права власності зроблено висновки про необхідність удосконалення положень кримінального законодавства щодо незаконної порубки лісу.

Ключові слова: кваліфікація, незаконна порубка лісу, кримінальна відповідальність, злочин, розкрадання, майно, довкілля, власність.

В научной статье исследованы правовые аспекты квалификации незаконной рубки леса. Проанализированы доктринальные подходы к квалификации по совокупности преступлений незаконной рубки леса с последующим завладением вырубленными в лесу деревьями. На основе зарубежного опыта правового регулирования ответственности за незаконную рубку леса и правовой регламентации института права собственности сделаны выводы о необходимости совершенствования положений уголовного законодательства о незаконной рубке леса.

Ключевые слова: квалификация, незаконная рубка леса, уголовная ответственность, преступление, хищение, имущество, окружающая среда, собственность.

The legal article examines the legal aspects of qualifying illegal logging. It has been emphasized that in the law enforcement practice and the scientific field the question of the possibility of qualification in the aggregate of crimes of illegal logging with subsequent appropriation of the trees cut down in the forest is discussed. On the basis of the analysis of the scientific literature, it has been established that some scientists consider it unconstructive to qualify the outlined actions in the aggregate of crimes and defend the position on the need for their qualification only under Art. 246 of the Criminal Code of Ukraine, others take the position on the presence in such acts of a crime, which provided for in Art. 246 of the Criminal Code of Ukraine and Art. 185 of the Criminal Code of Ukraine.

It is argued that the posting or inclusion of a forest owner in the funds is not a decisive factor related to the emergence of the ownership of the forests and cannot affect the recognition of the misappropriation of the felled forests as crimes against the property. It is stated that after felling, forest plantation loses its connection with the environment and pristine natural state, at the time of appropriation the forest plantation is in fact already timber, that is property to which the regime of property rights applies. The position was maintained that the fact that a person did not use illegal logging does not affect the qualification of the act under Art. 246 of the Criminal Code of Ukraine as a completed crime.

It is substantiated that the substantive loading of the provision that establishes responsibility for illegal logging as a crime against the environment should include only actions on the direct logging of the forest, since the transportation of the forest is essentially a way of seizing property from the owner's possession, storage - the result of such removal, sale - the way to

dispose of such property. An exception to the name and part 1 of Art. 246 of the Code of Directions for the transportation, storage and sale of timber.

Key words: qualification, illegal logging, criminal liability, crime, theft, property, environment, property.

Постановка проблеми та її актуальність. Кримінально-правова кваліфікація є ключовою частиною процесу застосування кримінального законодавства, яка включає визначення статті, що передбачає відповідальність за певне діяння та обґрунтування потреби її застосування. Водночас доводиться констатувати, що здійснення кваліфікації незаконної порубки лісу супроводжується низкою проблем, що знижує ефективність застосування чинного законодавства, і поряд з іншими чинниками негативно відбивається на реалізації кримінально-правової відповідальності за незаконну порубку лісу.

Правова основа кваліфікації незаконної порубки лісу представлена положеннями Кримінального кодексу України [1] (далі - КК України), Лісового кодексу України [2], Земельного кодексу України [3] та інших нормативно-правових актів. При цьому законодавство щодо порушеного питання не позбавлено суперечностей, що стосуються, зокрема, розмежування об'єктів злочинів, які передбачені ст. 246 КК України та ст. 185 КК України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти кваліфікації незаконної порубки лісу розглядалися О. Дудовим [4], М. Комарницьким [4], О. Пилипенко [5], Є. Письменським [6], О. Скворцовою [7], О. Сторчоус [8] та іншими науковцями. Проте дотепер відповідне питання не одержало однозначного вирішення у науковій площині.

Метою статті є обґрунтування пропозицій щодо кваліфікації незаконної порубки лісу.

Виклад основного матеріалу. Одним із дискусійних питань у науковій площині є питання щодо можливості кваліфікації за сукупністю злочинів незаконної порубки лісу із наступним привласненням вирублених у лісі дерев. Одні науковці вважають неконструктивним кваліфікацію окреслених діянь за сукупністю злочинів і відстоюють позицію про необхідність їх кваліфікації виключно за ст. 246 КК України, інші займають позицію про наявність у таких діяннях складу злочинів, які передбачені ст. 246 КК України та ст. 185 КК України.

Неможливість кваліфікації окреслених діянь за сукупністю злочинів - незаконна порубка лісу та розкрадання майна, вчені аргументують таким. Зокрема, П. Бурлака, О. Кисилевич та О. Сторчус вважають, що обов'язковим елементом крадіжки є вилучення майна із законного володіння його юридичного власника, чого під час незаконної порубки дерев не відбувається; згідно зі ст. 13 Конституції України, ст. 148 Господарського кодексу України, ліс на корені є природним ресурсом, тому за самовільної рубки дерева та чагарники вилу-

Будяченко О. М., 2019

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

чаються з природного середовища свого зростання, а не зі сфери власності [9, с. 49; 10, с. 369; 8, с. 53].

Звісно, під час порубки лісу дерева та чагарники вилучаються з природного середовища свого зростання, водночас у разі наступного заволодіння ними вони вилучаються із сфери володіння їхнього власника.

Поряд із цим О. Сторочус висловлює досить спірну позицію, адже спочатку зазначає, що злочин, передбачений ст. 246 КК України, вважається закінченим із моменту відокремлення дерева від стовбура, з іншого боку, заявляє, що якщо лісопорушник вчинив першого дня порубку дерев, однак вивіз їх із лісу через декілька днів, всі його дії в будь-якому разі кваліфікуються за ст. 246 КК України за умови, якщо за цей час працівниками лісної охорони не було їх виявлено та оприбутковано [4, с. 55]. Отже, на думку науковця, заволодіння зрубленим лісом жодним чином не впливає на кваліфікацію дії порушника за ст. 246 КК України. На нашу думку, такий підхід виключає кваліфікацію таких злочинних дій, як заволодіння зрубленими деревами чи чагарниками, що є недопустимим.

Набуття окресленими об'єктами статусу майна пов'язують із їх оприбуткуванням уповноваженими працівниками лісових господарств також О. Дудов і М. Комарницький, адже стверджують, що незаконна порубка лісу може бути кваліфікована одночасно із злочином проти власності у разі заволодіння винним деревами або чагарниками, незаконно зрубаними ним і надалі оприбуткованими уповноваженими працівниками лісових господарств [4, с. 63].

Подібною є аргументація М. Панова, який уточнює, що задля визнання предметів, що є у природному середовищі, майном, тобто предметом злочинів проти власності, необхідно, щоб ці предмети були вилучені із цього середовища цілеспрямованою працею людини, її зусиллями та включені до фондів власника як майно [11, с. 292].

Щодо обов'язковості оприбуткування або включення до фондів власника лісів задля визнання їх предметом злочину проти власності варто зазначити таке. Ліси можуть перебувати в державній, комунальній і приватній власності (ч. 3 ст. 7 Лісового кодексу України) [2]. У державній власності перебувають усі ліси України, крім лісів, що перебувають у комунальній або приватній власності (ч. 1 ст. 8 Лісового кодексу України) [2]. Ліс є складовою частиною земельних ділянок лісгосподарського призначення, правовий режим яких визначається нормами земельного законодавства. Відповідно до ч. 3 ст. 13 Лісового кодексу України, документом, що посвідчує право приватної власності на ліси, є державний акт на право власності на землю, виданий на відповідну земельну ділянку [2]. Цільове призначення земель, їх розподіл серед власників і землекористувачів, оцінка, кількісна та якісна характеристика земель відображаються в даних Державного земельного кадастру (ст. ст. 181-184, 202-204 Земельного кодексу України [3], Закону України «Про Державний земельний кадастр» від 7 липня 2011 р. № 3613-VI [12] та Закону України «Про землеустрій» від 2 травня 2003 р. № 858-IV [13]. Згідно з п. 5 критеріїв положень Лісового кодексу України до одержання в установленому порядку державними лісгосподарськими підприємствами державних актів на право постійного користування земельними лісовими ділянками, документами, що підтверджують це право на раніше надані землі,

є планово-картографічні матеріали лісовпорядкування [2]. Отже, оприбуткування або включення до фондів власника лісів жодним чином не може впливати на визнання за певними суб'єктами права власності на ліси.

Аргумент М. Панова про визнання лісів предметом злочинів проти власності за умови їх вилучення із природного середовища працею людини підтримує Н. Антонюк, яка вважає, що предмет злочинів проти довкілля завжди зберігає екологічні зв'язки з біосферою і не втілює в собі конкретно визначену працю (не є товаром), що відрізняє його від предмета злочинів проти власності, в які завжди вкладено конкретно визначену людську працю [14, с. 119]. Подібну думку висловлює О. Дудов і М. Комарницький, які зазначають, що «предметом таких злочинів проти власності, як викрадення, вимагання, привласнення, розтрата, заволодіння шляхом шахрайства, зловживання особою своїм службовим становищем, не можуть бути природні багатства в їхньому природному стані - блага, які хоч і мають об'єктивну цінність, проте не створені повністю або частково працею людини, не мають статусу майна» [4, с. 62].

Також, стверджуючи про допустимість визнання дерев і чагарників об'єктом злочину проти довкілля, зокрема злочину, який передбачено ст. 246 КК України тільки за умови вкладення конкретно визначеної людської праці, Н. Качина наголошує на важливості мети вкладення праці, зокрема, «якщо метою вкладення праці є відновлення екологічної обстановки, то має місце екологічний злочин, якщо ж праця є елементом виробництва товарів, то вилучення предметів, в які вкладається праця, створює розкрадання майна» [16, с. 67].

Вважаємо, що проведення санітарних робіт як власниками, так і землекористувачами завжди впливає як на підвищення рівня екологічного стану в країні, так і на поновлення (підтримання) стану лісових насаджень як основи товарного виробництва деревини.

З огляду на викладене варто погодитись із Л. Демидовою, яка, обґрунтовуючи можливість кваліфікації посягань на довкілля за сукупністю, зазначає, що природні ресурси можуть бути предметом злочинів як проти довкілля, так і проти власності залежно від їх: 1) введення в цивільно-правовий або (та) економічний обіг без відокремлення від екосистеми (наприклад, земельна ділянка чи ліс передається у власність фізичної особи, але ця земля чи ліс залишаються складником екосистеми); 2) належності до екосистеми без введення в обіг [17, с. 270].

О. Скворцова також переконана, що незаконна порубка лісу та наступне злочинне заволодіння об'єктами природи повністю охоплюються ознаками ст. 246 КК України, предметом незаконної порубки лісу є дерева і чагарники в лісі як елементи довкілля в природному стані, що не мають вартості [7, с. 135]. Про відсутність у предметів матеріального світу, які перебувають у природному стані, такої ознаки речі, як вартість, наголошує Л. Аїстова [18, с. 56]. Доводиться констатувати, що вчені не враховують той факт, що після порубки лісове насадження втрачає свій зв'язок із довкіллям і первозданий природний стан, в момент привласнення лісові насадження, по суті, вже є деревиною.

Г. Вольфран аргументує необхідність кваліфікації зазначених дій за сукупністю злочинів для посилення боротьби зі злочинними порушеннями в галузі охорони природи [19, с. 57]. Вважаємо такий підхід несприй-

нятим, адже відповідно до санкції ст. 246 КК України та ст. 185 КК України найбільш суворе покарання є однаковим - позбавлення волі на строк до трьох років.

О. Сасов не визнає можливість кваліфікації окреслених дій за сукупністю із злочинами проти власності із тих підстав, що у КК України у статтях, які регламентують злочини проти власності, довілля не передбачено як додатковий об'єкт, а у статтях КК України щодо злочинів проти довілля не передбачено власність як додатковий об'єкт; КК України визнає ліс тільки як природний ресурс, а не майно [20, с. 1]. На нашу думку, кожний із наведених злочинів має свій об'єкт і, як уже було зазначено, ліс, як природний ресурс є таким об'єктом до моменту втрати ним зв'язку із довіллям.

Науковці, які вважають доцільним незаконну порубку та наступне злочинне заволодіння об'єктами природи, які стали майном, кваліфікувати за сукупністю злочинів - незаконна порубка лісу та розкрадання майна, наголошують про таке. Зокрема, О. Пилипенко вважає, що передбачена КК України в редакції 1960 року система кримінально-правової охорони різних форм власності зумовлює підхід судів про правомірність кваліфікації вилучення об'єктів природоохорони як злочинів проти власності тільки у разі їхньої належності фізичним чи юридичним особам; з огляду на те, що норми чинного КК України щодо крадіжки (грабежу, розбою) засновані на принципі рівності всіх форм власності, не можна виключати можливість їх застосування під час посягань на власність Українського народу [2, с. 68].

Аргументи більшості вчених зумовлені двооб'єктністю незаконної порубки та крадіжки зрубаних дерев, зокрема, у разі незаконної порубки об'єктом злочину є відносини з охорони та раціонального використання лісових насаджень, у разі крадіжки зрубаних дерев - відносини з охорони власності [21, с. 189]. М. Арманов стверджує, що саме двооб'єктність таких дій зумовлює особливість його кваліфікації, адже «кваліфікація посягань, яке одночасно заповдіює чи створює реальну загрозу заповдіяння шкоди двом об'єктам, здійснюється за сукупністю норм, якими ці об'єкти поставлені під охорону. Власність Українського народу, об'єктами якої є природні ресурси, підлягає кримінально-правовій охороні на рівних умовах з іншими формами власності. Це детермінує кваліфікацію незаконної порубки лісу за сукупністю ст. 246 КК України та відповідної статті Розділу VI Особливої частини «Злочини проти власності» Кримінального кодексу України» [22, с. 84].

Аналіз правозастосовної практики свідчить про наявність випадків кваліфікації діянь із незаконної порубки лісу та наступного заволодіння лісом за сукупністю злочинів. Наприклад, у лютому 2019 року було відкрито провадження за ч. 3 ст. 185 та ст. 246 КК України по факту незаконної порубки мешканцями Новомишківського району Дніпропетровської області дуба на території урочища «Товсте» [23].

Аналіз судових рішень, які розміщено в Єдиному державному реєстрі судових рішень свідчить про формування судової позиції, що передбачає кваліфікацію окреслених дій виключно за ст. 246 КК України і тільки у разі заволодіння лісом, який зрубаний іншими особами, дії порушників кваліфікуються як крадіжка [24]. Формування такої практики є очевидною з огляду на наявність роз'яснення Вищого Суду України, який в п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р.

«Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля» зазначив, що заволодіння деревами, зрубаними та підготовленими до складування або вивезення, залежно від обставин справи слід кваліфікувати за відповідними частинами ст. 185 КК або іншими статтями, якими передбачено відповідальність за вчинення злочинів проти власності [25].

Водночас Б. Марець плушно зазначає, що наведене положення постанови пленуму не містить заборони на можливу кваліфікацію дії особи, яка зрубала та викрала одні і ті ж дерева, по сукупності незаконної порубки та крадіжки [21, с. 189].

У контексті порушеного питання вважаємо, що аргументи прихильників кожної позиції певною мірою є слушними. Поряд із цим варто зазначити, що всі вищенаведені аргументи вчених не враховують такий аспект, як момент закінчення вчинення злочину, який передбачено ст. 246 КК України.

Зокрема, автори науково-практичного коментаря КК України вважають, що «незаконна порубка дерев і чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях визнається закінченим злочином із моменту заповдіяння внаслідок незаконної порубки лісу істотної шкоди, а вчинення таких дій у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах - з моменту відокремлення дерева або чагарника від кореня або заповдіяння зазначеним представникам флори пошкоджень, які спричиняють їхню загибель або припинення росту» [26, с. 785].

Висловлюють подібну позицію і О. Дудоров та Є. Письменський, при цьому вчені зауважують, що факт невикористання особою незаконного здобутого не впливає на кваліфікацію за ст. 246 КК України як закінченого злочину [3, с. 89-90]. Отже, наведене дає підстави стверджувати, що кваліфікації за ст. 246 КК України підлягають дії саме в частині здійснення незаконної порубки, а заволодіння зрубаними в лісі або в заповдіному фонді об'єктами підлягає окремій кваліфікації. Проте такий висновок є передчасним із огляду на зміст ст. 246 КК України, яка встановлює відповідальність не тільки за порубку, а і за перевезення, зберігання та збут лісу, що не може мати місце без заволодіння лісовими насадженнями. При цьому в назві ст. 246 КК України порубка лісу та інші дії щодо лісових насаджень вказані через сполучник «або», а в тексті самої статті вони перераховані як самостійні складники об'єктивної частини злочину. Тому можна дійти висновку, що диспозиція цієї статті охоплює дії щодо заволодіння лісом унаслідок порубки.

Свого часу на цей аспект звертав увагу О. Сторчоус, який пропонував викласти назву ст. 246 КК України в такій редакції: «Незаконна самовільна рубка, пошкодження, викопування та привласнення дерев і чагарників» [27].

Використання в запропонованій редакції статті сполучника «та» поставить під сумнів можливість кваліфікації незаконної порубки (викопування, пошкодження) за ст. 246 КК України без наступного привласнення дерев і чагарників, що є неконструктивним.

Варто підтримати О. Сторчоус у тій частині, що посягання на об'єкт, який становлять суспільні відносини щодо охорони та раціонального використання довілля, закінчується в момент відокремлення стовбура від пня, а далі мають місце злочинні дії, які мають чіткий корисний мотив [8, с. 53].

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

У світлі наведеного заслуговують на увагу відповідні норми законодавства зарубіжних країн. Наприклад, ст. 537 КК Бельгії передбачає, що особа, яка зі злісних спонукань зрубає одне або кілька дерев, зріже, зашкодить або здере кору з цих дерев, так, що прирече їх на загибель, або знищить один або кілька живців, карається за кожне дерево тюремним ув'язненням від восьми днів до трьох місяців і штрафом від двадцяти шести до ста євро, за кожну плодоніжку - тюремним ув'язненням від восьми до п'ятнадцяти днів і (або) штрафом від двадцяти шести до п'ятдесяти євро [29].

Висновки. Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що змістовне навантаження диспозиції норми, яка закріплює відповідальність за незаконну порубку лісу, як злочину проти довкілля має включати тільки дії щодо безпосередньої порубки лісу, адже перевезення лісу, по суті, є способом вилучення майна із володіння власника, зберігання - результатом такого вилучення, збут лісу - способом розпорядження таким майном.

Практичній реалізації наведеному вище може сприяти виключення із назви та ч. 1 ст. 246 КК вказівки на перевезення, зберігання та збут лісу.

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблемних аспектів кваліфікації злочину за незаконну порубку лісу, що зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Література

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341 *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
2. Лісовий кодекс України : Закон України від 8 лютого 2006 р. № 3404. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 21. Ст. 170.
3. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2769-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.
4. Дудов О., Комарницький М. Відмежування злочинів проти довкілля від злочинів проти власності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3 (36). С. 61-70.
5. Пилипенко О. Основи методики розслідування незаконної порубки лісу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2018. 199 с.
6. Кримінально-правова кваліфікація незаконної порубки лісу : практич. пос. / О. Дудоров, Є. Письменський ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Северодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017. 213 с.
7. Скворцова О. Розмежування незаконної порубки лісу із суміжними складами злочинів. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. 2007. Т. 20 (59). № 2. С. 129-135.
8. Сторчоус О. Кримінальна відповідальність за самовільні порубки лісу : навч. посіб. Київ : ВАІТЕ, 2012. 116 с.
9. Бурлака П. Відмежування незаконної порубки лісу від деяких інших кримінальних правопорушень. *Вісник Прокуратури України*. 2018. № 10. С. 43-53.
10. Кисилевич О. Стаття 246 Кримінального кодексу України та реалії її ефективності. *Молодий вчений*. 2019. № 4 (68). С. 366-370.
11. Панов М., Олійник П. Проблеми відмежування злочинів проти власності від злочинів проти довкілля. *Право України*. 2014. № 2. С. 291-299.
12. Про Державний земельний кадастр : Закон України від 7 липня 2011 р. № 3613. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 8. Ст. 61.
13. Про землеустрій : Закон України від 22 травня 2003 р. № 858. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 282.
14. Антонюк Н. Кримінально-правова охорона власності : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 514 с.
15. Дудоров О., Комарницький М., Калмиков Д. Кримінальна відповідальність за незаконне видобування корисних копалин в Україні : монографія. Суми : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2016. 567 с.
16. Качина Н. Проблемы квалификации незаконной рубки деревьев, кустарников и лиан, произрастающих на землях с неопределенной правовой категорией. *Российская юстиция*. 2016. № 6. С. 65-68.
17. Демидова Л. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок) : теорія, закон, практика : монографія. Харків : Право, 2013. С. 270.
18. Аистова Л. Кража. Анализ состава преступлений и проблемы квалификации : учеб. пособие. Санкт-Петербург : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр пресс», 2009. 129 с.
19. Вольфман Г. Ответственность за преступления в области охраны природы: квалификация и наказание. Саратов : Изд-во Саратовского ун-а, 1984. 80 с.
20. Сасов О. Кримінально-правова охорона лісу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2002. 17 с.
21. Марец Б. Сукупність злочинів при незаконній порубці лісу та крадіжці деревини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 187-190.
22. Арманов М. Проблеми кваліфікації незаконної порубки лісу *Вісник прокуратури*. 2016. № 9. С. 80-85.
23. Хищение древесины занесенного в Красную книгу дуба на 2 млн гривен заблокировано в Днепропетровской области. URL: <https://sensor.net.ua/p3113340> (дата звернення: 17.12.2019).
24. Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 19 червня 2018 р., судова справа № 748/2800/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74768778> (дата звернення: 17.12.2019).
25. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова пленуму Верховного суду України від 10 грудня 2004 р. №17 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04> (дата звернення: 17.12.2019).
26. Мельник М., Хавронюк М. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України. 7-е вид., переробл. та допов. Київ : Юридична думка, 2010. 1288 с.
27. Сторчоус О. Удосконалення юридичної відповідальності за порушення лісового законодавства та протидія обігу незаконно добутих лісових ресурсів: рекомендації щодо внесення змін у законодавство. URL: http://www.enpi-fleg.org/site/assets/files/2118/report_storchous_improving_legal_liability_recommendations_to_legislation.pdf (дата звернення: 17.12.2019).
28. Чураков Д.Б. Противодействие преступным посягательствам на сохранность лесных и иных насаждений (уголовно-правовые и криминологические меры) : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / ФГКОУВО «Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации». Москва, 2017. 268 с.
29. Уголовный кодекс Бельгии / науч. ред. Н.И. Мацнев ; пер. с франц. Г.И. Мачковского. Санкт-Петербург : Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 360 с.

Будяченко О. М.,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ